

مقاله پژوهشی
اصلی
Original
Article

تبیین و تحلیل کیفیت آمایش آموزش عالی از منظر امام خامنه‌ای^۱

زهرافروتنی،^۲ عطیه بحرانی^۳

چکیده

سند آمایش آموزش عالی به عنوان نقشه راه آموزش عالی برای ارتقای بهره‌وری، بهبود کیفیت و نظم‌دهی به فعالیتهای آموزش عالی تدوین شده، ولی اجرای آن سالهاست با چالشهایی مواجه است. **هدف:** با عنایت به اهمیت موضوع، این پژوهش به تبیین و تحلیل کیفیت آمایش آموزش عالی از دیدگاه امام خامنه‌ای پرداخته است. **روش:** روش تحقیق، کیفی و از نوع کاربردی بود. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش تحلیل مضمون استفاده شد. **یافته‌ها:** بر اساس یافته‌های پژوهش، ۷۳ مضمون پایه، ۱۹ مضمون سازمان‌دهنده و شش مضمون فراگیر استخراج شد. **نتایج:** از منظر امام خامنه‌ای، ساختار و عملکرد آموزش عالی نیازمند آمایش، تحول و بهینه‌سازی است و برای تحقق این امر باید بر اساس آمایش سرزمینی، مأموریت و مسئولیت هر دانشگاه در نقشه جامع علمی کشور مشخص و مطالبه شود؛ نیازسنجی علمی انجام و توازن بین رشته‌های علمی و تناسب بین رشته‌ها با نیازهای کشور ایجاد شود؛ از مقاله‌محوری پی‌هدف‌پرهیز و پژوهشهای دانشگاهی، شاخصهای ارزیابی و ارتقا از مقاله‌محوری به رفع نیازها و حل مسائل کشور تغییر یابد؛ علوم نافع، کاربردی و مهارت‌محور توسعه یابد؛ از علم ترجمه‌ای محض در حوزه علوم انسانی، پرهیز شود و توسعه و کاربرد علوم بر اساس مبانی فرهنگ توحیدی و با رویکرد تمدنی، اصلاح و جهت‌دهی شوند؛ تولید علم و جهش علمی تمدن‌ساز به صورت جهادی پیگیری شود، به طوری که به عبور از مرزهای دانش کنونی، فتح قله‌های علمی و کسب مرجعیت علمی در جهان بیانجامد.

واژگان کلیدی: آموزش عالی، آمایش آموزش عالی، کیفیت آمایش آموزش عالی، مأموریت‌گرایی در آموزش عالی، امام خامنه‌ای.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۴/۱۹؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۸/۰۸

۱. این مقاله مستخرج از طرح پژوهشی است که با حمایت مالی دانشگاه پیام نور انجام شده است.

۲. دانشیار گروه مدیریت دولتی دانشکده مدیریت، اقتصاد و حسابداری، دانشگاه پیام نور. تهران، ایران (نویسنده مسئول).

ZFor@pnu.ac.ir

۳. استادیار گروه مدیریت دولتی دانشکده مدیریت، اقتصاد و حسابداری دانشگاه پیام نور. تهران، ایران.

bohrani468@pnu.ac.ir

الف) مقدمه

در سند بالادستی «ابلاغ سیاستهای کلی علم و فناوری» که توسط مقام معظم رهبری (۱۳۹۳/۶/۲۹) ارائه شده، به منظور دستیابی به اهداف سند چشم‌انداز و شکوفایی علمی، به بهینه‌سازی عملکرد و ساختار نظام آموزشی و تحقیقاتی کشور و نیز افزایش سهم علم و فناوری در اقتصاد و درآمد ملی، ازدیاد توان ملی و ارتقای کارآمدی پرداخته شده است. اخیراً مدیریت آموزش عالی در سطح جهانی نیز با هدف تولید ثروت و دانش تقاضامحور برای رفع چالشها و استفاده از فرصتها و مزیت‌های منطقه‌ای در حوزه آموزش عالی، به آمایش آموزش عالی روی آورده است و کشور ما نیز از این امر مستثنا نیست. اصولاً برای دستیابی به تعادل منطقه‌ای و استفاده منطقی از امکانات و قابلیت‌های منطقه، لازم است بیش از همیشه به نحوه استقرار و تراکم آموزش عالی در مناطق مختلف کشور تأکید و در بازنگری محتوای برنامه‌های آموزشی دانشگاهها و کاربردی ساختن آنها متناسب با ظرفیتهای منطقه‌ای و جغرافیایی اهتمام شود.

رویکرد آمایش به آموزش عالی، رویکردی است که این مقوله را در ارتباط با توسعه، بهره‌وری منابع و توزیع فضایی جمعیت و فعالیتها می‌بیند. آمایش، فرایندی است که شایستگی هر نوع استفاده‌ای را برای هر بخشی از سرزمین با توجه به قابلیت‌های آن نشان می‌دهد.

مطالعات آمایش آموزش عالی با هدف برنامه‌ریزی و سیاستگذاری توسعه آموزش عالی و ارتباط آن با برنامه‌های توسعه ملی انجام می‌شود. (قرونه و همکاران، ۱۳۹۸: ۴۶)

توجه به برنامه‌ریزی‌های همه‌جانبه فضایی - مکانی (آمایشی) به منظور تحکیم روابط انسان و محیط در فضای سرزمینی، بیش از پیش نهاد آموزش عالی را در مرکز توجهات این نوع برنامه‌ریزی قرار داده است؛ به طوری که امروزه، بسیاری از برنامه‌ریزان آمایشی معتقدند دانشگاهها و مراکز آموزش عالی به دلیل کارکردهای متنوع آموزشی، پژوهشی و خدماتی به عنوان یکی از مهم‌ترین نهادهای مکان‌محور، می‌توانند اهداف اصلی برنامه‌ریزی‌های آمایشی را دنبال و تغییرات ماهوی زیادی را در حوزه پیرامونی خود ایجاد کنند. لذا تأکید روزافزون بر نقش آموزش عالی در توسعه متوازن جوامع، سبب شده است تا این خرد جمعی ایجاد شود که به منظور دستیابی به تعادل منطقه‌ای و استفاده منطقی از امکانات و قابلیت‌های منطقه‌ای، باید در برنامه‌ریزی‌های نظام آموزش عالی نیز به آن توجه شود. (بوذری، ۱۳۹۵: ۵۱)

تبیین و تحلیل کیفیت آمایش آموزش عالی ... ♦ ۱۰۷

در سالهای اخیر بدون توجه به نیازهای درازمدت جامعه و امکانات و سطح کمی و کیفی آنها، تحت تأثیر خواست و تمایل افراد یا گروه‌های ذی‌نفوذ دانشگاه‌های متعددی تأسیس و گسترش یافته‌اند و دانشگاه‌های با سابقه نیز ظرفیت پذیرش خود را به طور نامتناسب افزایش داده‌اند. عمده این گسترش بی‌رویه آموزش عالی در کشور، با فشارهای محلی و بدون برنامه‌های توجیهی و روشن بودن مأموریت آنها ایجاد شده است... از سوی دیگر، مطالعات آمایش آموزش عالی نیز همواره تحت تأثیر خواست و نظر افراد و گروه‌های صاحب نفوذ و قدرتهای ملی و محلی قرار داشته است. نتایج مطالعات هم به دلیل فقدان دانش تخصصی و صلاحیت فنی مجریان طرح‌های آمایش آموزش عالی و در نتیجه، قاطعیت نداشتن آنان در تصمیم‌گیری، همواره تحت تأثیر نماینده یک زیرنظام آموزش عالی یا نماینده یک شهر قرار داشته است (آهنچیان، ۱۳۹۱). این در حالی است که کشور به فارغ‌التحصیلان با مدرک صرف دانشگاهی نیاز ندارد، بلکه به دانش‌آموختگانی نیاز دارد که نیازمحور و مهارت‌محور بوده، بتوانند نیازهای جامعه را پاسخ دهند و مسائل کشور را حل کنند. با اجرای درست و دقیق طرح آمایش، پذیرش و تربیت دانشجو متناسب با آمایش منطقه‌ای و به صورت کارآمد و نیازمحور انجام می‌شود. برای مثال، مشخص می‌شود که کدام دانشگاه‌ها باید نیروی محقق و کدام دانشگاه‌ها باید نیروی کارشناس و مهندس فن‌اور تربیت کنند. در حال حاضر به ندرت برنامه‌هایی برای سنجش نیازهای کشور و تربیت نیروهای متخصص مورد نیاز می‌بینیم. برای این امر باید دستگاه‌ها با هم هماهنگ شوند و این هماهنگی در چارچوب طرح آمایش دانشگاه‌ها امکان‌پذیر خواهد بود؛ چنانچه مقام معظم رهبری فرمودند: «برای دانشگاه‌های گوناگون کشور بر اساس مزیت‌ها، مسئولیت و سهم نسبت به مجموعه، نقشه جامع علمی تعیین بشود». (بیانات در دیدار اساتید دانشگاه‌ها، ۱۳۹۳/۴/۱۱)

از آنجا که آموزش عالی کشور در دهه‌های اخیر رشد کمی قابل توجهی داشته است؛ این رشد بی‌رویه همراه با افزایش دانش‌آموختگان، به ویژه در علوم انسانی و رکود بازار کار برای آنها، چالش بزرگی را برای کشور رقم زده است. این در حالی است که در ابلاغ سیاستهای کلی علم و فناوری (۱۳۹۳/۶/۲۹) به «تنظیم رابطه متقابل تحصیل با اشتغال و متناسب‌سازی سطوح و رشته‌های تحصیلی با نقشه جامع علمی کشور و نیازهای تولید و اشتغال» پرداخته شده است.

از سوی دیگر، نیاز کشور به تربیت نیروی متخصص، متعهد و کارآفرین برای پیشبرد اهداف سند چشم‌انداز کشور و نیز ضرورت توجه به مزیت نسبی هر یک از مناطق جغرافیایی

کشور، توجه هرچه بیشتر به مقوله آمایش آموزش عالی را ضروری ساخته است. از آنجا که دانشگاه‌های مختلف در سراسر کشور، جایگاه و توانمندی علمی متفاوتی دارند؛ از این رو، بر اساس طرح آمایش سرزمینی آموزش عالی، باید رتبه‌بندی شوند تا بر اساس آن وظیفه، مأموریت و فعالیت، مشخص و برای آن برنامه‌ریزی و اقدام شود. لازمه این کار، آمایش آموزش عالی به شیوه‌ای اصولی و روشمند است که خود مستلزم مطالعات علمی نظام‌مند می‌باشد تا بتواند مبنایی برای برنامه‌ریزی آمایش و توسعه متوازن و اصولی آموزش عالی در کشور قرار گیرد. نتیجه بی‌توجهی به طرح آمایش، بی‌تردید ناکارآمدی آموزش عالی را در پی خواهد داشت. رهبر معظم انقلاب در این خصوص فرمودند: «بینیم کدام رشته علمی، در کدام دانشگاه و در کدام منطقه کشور دارای اولویت است؛ آمایش علمی سرزمینی کشور به این معنا است. ما در کدام دانشگاه‌ها بایستی چه رشته‌هایی را دنبال بکنیم و روی آن سرمایه‌گذاری کنیم و از آنها پاسخ بخواهیم و مطالبه کنیم» (بیانات در دیدار اساتید دانشگاه‌ها، ۱۳۹۴/۴/۱۳). «در کدام مناطق از کشور، چه رشته‌هایی بایستی مورد توجه قرار بگیرند براساس نیازها؟ خب، این طبعاً آمایش سرزمینی وزارت علوم را لازم دارد؛ وزارت علوم باید آمایش سرزمینی‌ای را داشته باشد برای خودش تا بداند که در کجا، دانشگاه چه چیزی لازم دارد». (بیانات در دیدار رؤسای دانشگاه‌ها، پژوهشگاه‌ها، مراکز رشد و پارک‌های علم و فناوری، ۱۳۹۴/۸/۲۰)

ایشان آخرین بار در دیدار رمضانی با دانشجویان (۱۴۰۲/۱/۲۹)، مجدداً به این موضوع اشاره فرمودند و از وزیر علوم خواستند که آن را پیگیری کند.

در راستای افزایش بهره‌وری و نظم‌دهی به فعالیتهای آموزش عالی کشور، طرح آمایش آموزش عالی چند سالی است که مطرح شده است. این طرح، مصوبه شورای عالی انقلاب فرهنگی را دارد؛ اما هنوز آن‌طور که باید اجرایی نشده است. با نگاهی آماری به وضعیت دانشگاه‌ها و رشد بی‌رویه آنها به ویژه از سال ۸۰ به بعد، می‌توان درک کرد که چرا مقام معظم رهبری تأکید ویژه‌ای بر آمایش صحیح آموزش عالی دارند. سند آمایش آموزش عالی، به عنوان چراغ راه آموزش عالی، به خصوص برای نظم‌دهی به فعالیتهای دانشگاه‌های کشور مصوب شده است. پیگیری این سند توسط دولت سیزدهم در دستور کار قرار گرفت؛ ولی به دلیل کوتاه بودن عمر این دولت، ناتمام ماند.

با عنایت به اینکه آموزش عالی در رابطه با رفع نیازهای جامعه، صنعت، اقتصاد، اشتغال و ... آن‌طور که باید و شاید بهره‌وری و بازدهی لازم را ندارد، اجرای کامل سند آمایش بر اساس نقشه جامع علمی کشور، کاملاً ضروری به نظر می‌رسد. رهبر معظم انقلاب (۱۳۹۷/۳/۲۰)،

تبیین و تحلیل کیفیت آمایش آموزش عالی ... ۱۰۹

ضمن تأکید بر اهمیت این موضوع و اعلام نارضایتی از پیشرفت کم و نامناسب در اجرای سند آمایش سرزمینی آموزش عالی، تأکید فرمودند که اجرای این طرح برای تسهیل در برنامه‌ریزی، تقسیم کار ملی و هم‌افزایی بین دانشگاهها، بسیار مؤثر خواهد بود و ارزیابی وضعیت علمی کشور را آسان خواهد کرد.

همچنین با توجه به اهمیت موضوع و برای استفاده از رهنمودهای امام خامنه‌ای در مقام زعامت جامعه، این پژوهش با هدف تبیین و تحلیل دیدگاه ایشان در این باره و کمک به مسئولان در راستای تحقق اهداف آمایش آموزش عالی انجام شده است. بررسی پیشینه تجربی پژوهش نشان می‌دهد که بین مطالعات انجام‌شده در خصوص آمایش، به مقوله آمایش در آموزش عالی از دیدگاه مقام معظم رهبری پرداخته نشده و پژوهش حاضر از این لحاظ دارای نوآوری است.

۱. مبانی نظری

یک) آمایش آموزش عالی

اصطلاح رایج «آمایش سرزمین»^۱ به معنای بهره‌برداری از زمین و منابع آن یا برنامه‌ریزی همه‌جانبه به منظور برقراری تعادل بین روابط انسان و محیط در فضاهای مختلف جغرافیایی است (بودری، ۱۳۹۵: ۵۰). آمایش نوعی برنامه‌ریزی بلندمدت است که سرزمین را عامل تعیین‌کننده در تأمین اهداف توسعه می‌داند (فرجی دانا، ۱۳۷۱). آمایش به معنی مدیریت سرزمین است و در واقع؛ نوعی برنامه‌ریزی توسعه است که هدف آن، سازماندهی اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و زیست‌محیطی برای تحقق آینده‌ای مطلوب است. (عندلیب و مطوف، ۱۳۸۸: ۷۶-۵۷)

آمایش سرزمین به عنوان یک فرایند بنیادین برای ایجاد و اجرای بلندمدت افق برنامه‌ریزی راهبردی، همراه با رویکردی یکپارچه برای سیاست‌گذاری، با تأکید بر دستیابی به اهداف و نه تنظیم راهبری ارضی، مورد تأکید بوده است (سرور و خلیجی، ۱۴۰۱: ۱). آمایش سرزمین یا برنامه‌ریزی سرزمینی، نوعی برنامه‌ریزی است که به سرزمین به عنوان عامل اساسی و تعیین‌کننده در تأمین اهداف توسعه توجه می‌کند. آمایش سرزمین با هدف استفاده معقول از فضا و درک کامل ارزش آن برای عملکرد مؤثر اقتصادی انجام می‌گیرد و تقسیم کار سرزمینی، یکی از جنبه‌های مهم آن است. (وحیدی، ۱۳۷۳: ۱۰۴-۷۵)

در مجموع، آمایش سرزمین در هر شکل و مکتب و رویکردی که مورد توجه قرار گیرد، اهداف معینی را دنبال می‌کند که مهم‌ترین آنها عبارتند از: ۱. توزیع بهتر و هماهنگ ساختن فعالیتها در فضاها و برقراری تناسب بین ویژگی‌ها و داده‌های محیطی؛ ۲. استقرار مستمر جمعیت در حد تناسب در فضاها؛ ۳. جلوگیری از حرکت مکانی نابجای جمعیتها؛ ۴. کاربرد تدابیر لازم برای تثبیت جغرافیایی جمعیت مهاجر؛ ۵. کاهش دوگانگی و اختلافات محیطی و اصلاح و بهسازی و بازسازی مکانهای نامطلوب و به اصطلاح ناپذیرای جغرافیایی. (بوذری، ۱۳۹۵: ۵۱)

قریب به نیم قرن از مطالعات آمایش سرزمین به نظام برنامه‌ریزی کشور می‌گذرد و این مفهوم کماکان در زمره مفاهیم سهل و ممتنع پرشماری قرار می‌گیرد که چه در ساحت رشته و چه در ساحت حرفه، درک واحد و مورد اجماعی از تعریف، روشها، حد تفصیل و انتظارات از آن وجود ندارد. همین تعدد و تکثر تلقی‌ها و قرائتهای متفاوت، موجب ایجاد اغتشاش نظری و سردرگمی عملی در جامعه علمی شده و چالشهای متعددی را بر آن تحمیل کرده است. (ثامنی و زبردست، ۱۴۰۲: ۱۱۵)

مطالعات آمایش به عنوان یکی از مهم‌ترین راهبردهای نوین در عرصه مطالعات و مدیریت استراتژیک، ضمن به چالش کشیدن رویکردهای سنتی در این حوزه، به رفع موانع موجود نیز پرداخته است و با تحلیل صحیح ابعاد موضوع، راهکارهای متناسب را به منظور تخصیص منابع کمیاب به خواسته‌های نامحدود آموزشی در حوزه‌های مختلف تبیین کرده است.

یکی از موضوعاتی که ارتباط بسیار نزدیک با حکمرانی منطقه‌ای دارد، موضوع آمایش آموزش عالی است. مطالعات آمایشی با اهداف مختلف و از جمله برنامه‌ریزی و مدیریت منطقه‌ای و پیوند آن با برنامه‌های کلان ملی انجام می‌شود. در این راستا، توسعه آموزش عالی بر اساس آمایش سرزمین، در واقع توزیعی منطقی از فعالیتهای آموزشی و پژوهشی در مناطق مختلف جغرافیایی، متناسب با نیاز آن منطقه است. این امر ضمن جلوگیری از هدررفت منابع، تخصیصی کردن فضاها و دانشگاهی، مأموریت‌گرایی، پاسخگویی به نیازهای منطقه و تلاش برای رفع آن نیازها را از اولویتهای اساسی خود می‌داند. (قرونة و همکاران، ۱۳۹۸)

مطالعات آمایش آموزش عالی چنانچه به طور اساسی و با رعایت ملزومات آن طراحی و اجرا شود، می‌تواند نقش مهمی در توسعه کمی و کیفی آموزش عالی منطقه‌ای و ملی، مأموریت‌گرایی در رشته‌ها و تحقیقات دانشگاهی، استفاده بهینه از ظرفیتهای و مزایای نسبی منطقه‌ای داشته باشد. توسعه متوازن آموزش عالی، ضمن فراهم آوردن زمینه‌های توسعه

علمی پایدار در کشور، نقش مهمی در بهبود حکمرانی منطقه‌ای دارد. مطالعات آمایش آموزش عالی ایران طی سالهای گذشته همواره از آسیبهای جدی برخوردار بوده است. این آسیبها باعث شده است که نتایج این مطالعات هیچ‌گاه نتوانند مبنایی برای برنامه‌ریزی توسعه آموزش عالی در کشور قرار گیرد. مهم‌ترین آسیبهای مطالعات آمایش آموزش عالی در ایران را می‌توان شامل ضعف در مبانی نظری و تحلیلی، فقدان منطقه‌ای بر این مطالعات و نبود چارچوب عملی مناسب برای طراحی و اجرای این مطالعات برشمرد. این چالشها تحت تأثیر عوامل و محدودیتهای ناشی از عوامل مدیریتی و سیاسی، شکاف نظریه و عمل، ضعف نظارت و ارزیابی، بخشی‌نگری در آموزش عالی و فقدان نهادی تخصصی و ملی برای آمایش آموزش عالی است. نتیجه این فرایند باعث شده است که گزارشهای آمایش آموزش عالی و نیز برنامه‌های راهبردی تدوین‌شده در دانشگاههای کشور ما توجهی به مزیت رقابتی منطقه‌ای دانشگاهها نداشته باشند. (همان)

موسوی (۱۴۰۲)، معاون نظارت و راهبری ستاد تعلیم و تربیت شورای عالی انقلاب فرهنگی معتقد است، سند آمایش آموزش عالی، شاهراه اصلی حل مشکلات آموزش عالی است؛ زیرا سیاستهای آمایش دارای ۱۰ ماده است که هر ماده‌ای، بخشی از مسائل و مشکلات حوزه آموزش عالی را حل می‌کند. وقتی آمایش سرزمین اتفاق می‌افتد و آموزش عالی مبتنی بر نیاز کشور و هر منطقه و استان گسترش یابد، بر اساس همان هم اشتغال آن منطقه بهبود می‌یابد و نیازهای آن منطقه و استان برطرف می‌شود... مثلاً در حال حاضر، قطب شیلات در آموزش عالی، دانشگاه تهران است، در حالی که قطعاً باید جنوب کشور یا شمال کشور به عنوان قطب شیلات مطرح باشد؛ چون بیشترین میزان آب و دریا در این دو منطقه است. حتی قطب کشاورزی هم دانشگاه تهران است؛ اما شهر ایلام یا شهرهای شمالی کشور باید به عنوان قطب کشاورزی مطرح باشند. قطعاً آموزش عالی در این شهرها باید قطب‌سازی کند. هر حوزه‌ای باید در منطقه مخصوص خود قطب داشته باشد؛ اما این‌طور نیست... دانشجوی ما برای اینکه در دانشگاهها قبول شود، از سهمیه بومی استفاده می‌کند، از سهمیه مناطق یک و دو و سه استفاده می‌کند؛ یعنی کسی که در تهران زندگی می‌کند، احتمال بیشتری برای قبولی در دانشگاههای تهران دارد تا کسی که مثلاً در بندرعباس زندگی می‌کند؛ زیرا در کنکور، سهمیه‌ای با عنوان سهمیه مناطق داریم؛ برعکس این موضوع هم صدق می‌کند؛ یعنی کسی که داوطلب بندرعباس است، بهتر می‌تواند در دانشگاههای بندرعباس قبول شود تا داوطلبان تهرانی؛ یعنی داوطلب تهرانی بیشتر در تهران درس می‌خواند و قطعاً پس از

فارغ‌التحصیلی هم ترجیح می‌دهد در شهر خودش زندگی کند. وقتی به طور مثال، دانشگاه تهران قطب شیلات کشور باشد، در حالی که ما در بندرعباس نیاز به فارغ‌التحصیل رشته شیلات داریم، فردی که فارغ‌التحصیل این رشته است؛ به آنجا نمی‌رود؛ یعنی فرد تخصصش در رشته شیلات است، اما در تهران درس خوانده و پس از فارغ‌التحصیلی هم در تهران به دنبال کار است. اما کار مبتنی بر رشته وی در تهران یافت نمی‌شود... اگر گسترش آموزش عالی و حتی معجزه دادن به رشته‌ها، گروه‌ها و تأسیس مراکز آموزش عالی و دانشکده‌ها مبتنی بر ویژگی و نیاز هر منطقه و استان باشد، قطعاً بر این اساس، کیفیت آموزش عالی هم بیشتر می‌شود. رهبری بارها در این زمینه رهنمود داده‌اند؛ چنانچه فرمودند: «ما نمی‌دانیم توزیع دانشجو بر حسب رشته‌های علمی بر چه اساسی صورت می‌گیرد. این رشته‌های علمی باید مورد نیاز کشور باشد، باید به درد کشور بخورد. چه تعداد دانشجو در فلان رشته لازم داریم؟... اینها را من از وزیر محترم علوم... ببینیم چه چیزی لازم داریم، بر حسب نیازمان حرکت بکنیم. اگر ما فارغ‌التحصیلی داریم که شغل ندارد، باید بدانید نظام تعلیم و تربیت ما اشکال دارد. اگر کسی برای فایده کشور تحصیل می‌کند، باید شغلش آماده باشد». (بیانات در دیدار رضائی دانشجویان: ۱۴۰۲/۱/۲۹)

بر این اساس و با عنایت به رشد نامتوازن آموزش عالی، موضوع آمایش آموزش عالی بارها مورد تأکید مقام معظم رهبری قرار گرفته است؛ چنانچه فرمودند: «یک نکته مهم دیگر است و آن عبارت است از سند آمایش آموزش عالی... نگاه کنیم ببینیم کدام رشته علمی، در کدام دانشگاه و در کدام منطقه کشور دارای اولویت است؛ آمایش علمی سرزمینی کشور به این معنا است. ما در کدام دانشگاهها بایستی چه رشته‌هایی را دنبال بکنیم و روی آن سرمایه‌گذاری کنیم و از آنها پاسخ بخواهیم و مطالبه کنیم» (بیانات در دیدار اساتید دانشگاهها، ۱۳۹۴/۴/۱۳). «وزارت علوم باید آمایش سرزمینی‌ای را داشته باشد برای خودش تا بداند که در کجا، دانشگاه چه چیزی لازم دارد» (بیانات در دیدار رؤسای دانشگاهها، پژوهشگاهها، مراکز رشد و پارکهای علم و فناوری، ۱۳۹۴/۸/۲۰). «این طرح آمایش در سال ۹۵ در شورای عالی انقلاب فرهنگی هم تصویب شده، ولی پیشرفت مناسبی نداشته». (بیانات در دیدار جمعی از استادان، نخبگان و پژوهشگران دانشگاهها، ۱۳۹۷/۳/۲۰)

یکی دیگر از مباحث مهمی که مقام معظم رهبری در رابطه با مقوله آمایش به آن پرداخته‌اند، موضوع مأموریت‌گرایی و مأموریت‌محور کردن دانشگاههاست. ایشان در این رابطه فرمودند: «راجع به مأموریت‌محور کردن دانشگاهها... من تأکید می‌کنم که حتماً این کار انجام بگیرد؛ منتها این کار مقدمات دارد. چه‌جوری می‌شود مأموریت‌محور کرد یک

تبیین و تحلیل کیفیت آمایش آموزش عالی ... ۱۱۳

دانشگاه را در فلان شهرستان دور یا نزدیک، یا فلان مرکز استان؟ اینها چیزهایی است که جزئیاتش را نقشه علمی به ما بایستی بیان بکند». (بیانات در دیدار رؤسای دانشگاهها، پژوهشگاهها، مراکز رشد و پارکهای علم و فناوری، ۱۳۹۴/۸/۲۰)

موضوع ماده پنج سند آمایش آموزش عالی، مأموریت گرایی دانشگاههاست؛ ولی تاکنون تحقق پیدا نکرده است. یک آیین نامه داریم که برای تمام زیرنظامها، اعم از دانشگاه پیام نور، دانشگاه آزاد، مؤسسات غیر انتفاعی، دانشگاه جامع علمی کاربردی، دانشگاههای نظامی، دانشگاه فرهنگیان، دانشگاه فنی و حرفه ای و غیره همه استفاده می شود؛ یعنی همه از یک آیین نامه تبعیت می کنند و به طور مستقل، آیین نامه و دستورالعمل مأموریت گرایی ندارند. برای مثال، ما به دانشگاه فرهنگیان این مأموریت را دادیم که اساتید این دانشگاه دانشجویان را معلم تربیت کنند، ولی برای ارتقا باید مقاله بنویسند؛ یعنی ارتقا به مأموریت مربوط نمی شود. بر این اساس، استادی که مقاله بنویسد و به تربیت دانشجو معلم توجه کافی نداشته باشد، ارتقا پیدا می کند؛ اما استادی که مبتنی بر هدف و مأموریت این دانشگاه کار کند و دانشجو معلم تربیت کند، اما مقاله ننویسد، ارتقا پیدا نمی کند. ارتقای اساتید در دانشگاههای فنی و حرفه ای و دانشگاه جامع علمی کاربردی نیز مبتنی بر مقاله نویسی اساتید است؛ در حالی که مأموریت این دانشگاهها مهارت محوری است و اساتید این دانشگاهها باید دانشجوی مهارت محور تربیت کنند. (موسوی، ۱۴۰۲)

مقام معظم رهبری در خصوص این نوع شاخص ارزیابی و ارتقا فرمودند: «شاخص ارزیابی نخبه را اصلاح کنیم. امروز شاخص ارزیابی استاد و نخبه و غیره غالباً مقالات است؛ این درست نیست... شاخصها را حل مسئله قرار بدهید. مسئله را ارائه بدهید، بخواهید حل کنند... این شاخص ارتقا باشد» (بیانات در دیدار نخبگان و استعدادهای برتر تحصیل، ۱۴۰۱/۷/۲۷). «هدف مقالات علمی، مقالات پژوهشی و پایان نامه ها باید کمک به مسائل کشور باشد». (بیانات در دیدار نخبگان و استعدادهای برتر علمی، ۱۴۰۲/۷/۲۵)

۲. پیشینه تجربی پژوهش

نتایج بررسی پیشینه تجربی پژوهش در جدول ۱ مشاهده می شود.

جدول ۱: پیشینه تجربی پژوهش

نویسنده/ سال	عنوان پژوهش	روش پژوهش	نتایج پژوهش
-----------------	-------------	--------------	-------------

آمایش سرزمین در ایران با وجود پیشینه طولانی و انجام چهار دور مطالعات سراسری، هنوز نتوانسته از تله چالشهای معرفت‌شناختی، مشروعیت، روش‌شناختی، محتوایی و در نهایت، تحقق‌پذیری خارج شود و مأموریت تحول در نظام برنامه‌ریزی بخش‌نگر را به برنامه‌ریزی آمایش محور تحقق ببخشد. از این رو، کشور با چالشهایی نظیر تمرکز فراینده، بی‌تعادلی‌ها و نابرابری‌های ناروا مواجهه است که عدم چاره‌جویی برای حل مسئله و خروج از این وضعیت بحرانی، می‌تواند نظام سیاسی و اقتصادی را با بحران بقا مواجه سازد.	روش پانل (مصاحبه عمیق با کارشناسان)	آسیب‌شناسی تحقق‌پذیر آمایش سرزمین در ایران؛ نمونه موردی: دور چهارم مطالعات آمایش سرزمین	ثامنی و زبردست (۱۴۰۲)
بر اساس نتایج این پژوهش، برای مطالعات آمایشی در کشور، چهار دسته چالش ساختاری، محتوایی، قانونی و مدیریتی شناسایی شد.	توصیفی-تحلیلی	آسیب‌شناسی برنامه‌های آمایش سرزمین در استان گیلان	سرور و خلیجی (۱۴۰۱)
مهم‌ترین آسیبهای آمایش آموزش عالی کشور عبارتند از: تغییر در رویکرد مطالعات، مسائل فرهنگی، بخشی‌نگری، کمی‌گرایی، تمرکزگرایی و تسلط نظام دیوان‌سالارانه مرکزی، تأثیرپذیری از جریانهای سیاسی، دیدگاه اثبات‌گرایانه سیاست‌گذاران و مجریان و فقدان چارچوب عملی در طراحی و اجرا.	اسنادی-کتابخانه‌ای	آسیب‌شناسی آمایش آموزش عالی در ایران؛ اولین گام حکمرانی منطقه‌ای	قرونه و همکاران (۱۳۹۸)
نتایج نشان داد که بین توسعه استانهای کشور و میزان سرمایه‌گذاری در گسترش مراکز آموزش عالی استانها، رابطه مستقیم وجود دارد. همچنین با افزایش تعداد مراکز آموزش عالی، دسترسی مناطق به زیرساختهای شهری، اجتماعی-اقتصادی و فرهنگی بیشتر شده است و مناطق از توسعه‌یافتگی بیشتری برخوردار شده‌اند. اما به دلیل نبود برنامه‌ریزی‌های آمایشی در کلان کشور و به خصوص در نظام آموزش عالی، عمدتاً کارکردهای دانشگاهها منتزع از فعالیتهای بخشهای اجتماعی-اقتصادی مناطق بوده است و آنها نتوانسته‌اند در تأمین نیروی انسانی متخصص شاغل در بخشهای مختلف اقتصادی، به ویژه بخش کشاورزی نقش مؤثری داشته باشند.	توصیفی-تحلیلی	آمایش آموزش عالی در پهنه جغرافیایی کشور	بودری (۱۳۹۵)
نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که نوع نگاه به فعالیتهای آموزش عالی به عنوان یک بخش، در طرحهای مطالعاتی آمایش سرزمین متفاوت بوده است. متولیان حوزه آموزش عالی بر اهمیت موضوع آمایش در	تحلیل اسنادی، تحلیل محتوا و تحلیل ثانویه	نگاهی به جایگاه مفهومی آمایش آموزش عالی در آمایش سرزمین:	ثمری و گرائی‌نژاد (۱۳۹۲)

تبیین و تحلیل کیفیت آمایش آموزش عالی ... ۱۱۵

آموزش عالی تأکید می‌کنند، اما در کاربرد مفهوم توسعه، آمایش سرزمین و آمایش آموزش عالی، اتفاق نظر وجود ندارد. دلیل اصلی این امر، کمبود مبانی نظری و ادبیات لازم در این زمینه و فقدان تعامل بین آمایش سرزمین و آمایش آموزش عالی است. توزیع نامتعادل و نامتوازن دانشگاهها و مراکز آموزش عالی، نمود بارز این موضوع است.		راهنمایی برای توسعه دانشگاهی آموزش عالی ایران	
نتایج این پژوهش، دو دسته گسست نظری و عملی را در مطالعات آمایش آموزش عالی کشور شناسایی کرده است. در دسته گسستهای نظری، مواردی همچون خلأهای فلسفی، روش شناختی و مفهوم پردازانه آمایش بوده است و گسستهای عملی هم در دو سطح کلان و خرد مورد توجه قرار گرفته است.	روش تجربه‌نگاری	آمایش آموزش عالی و سیاستهای توسعه علم و فناوری کشور: تحلیل گسست بر اساس تجربه‌نگاری	آهنچیان (۱۳۹۱)

بررسی پیشینه تجربی پژوهش نشان می‌دهد پژوهشی که کاملاً مرتبط با موضوع تحقیق حاضر باشد، انجام نشده است و مطالعات انجام شده، به موضوع آمایش آموزش عالی از منظر امام خامنه‌ای نپرداخته‌اند، بلکه این موضوع از جنبه مفهوم آمایش، آسیب‌شناسی اجرای سند آمایش، چالشها و... بررسی شده و خلأ پژوهش حاضر در بین مطالعات انجام شده کاملاً مشاهده می‌شود.

ب) روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش به تبیین و تحلیل کیفیت آمایش آموزش عالی از منظر مقام معظم رهبری پرداخته است. روش تحقیق، کیفی و از نوع بنیادی است. از آنجا که نتایج این پژوهش می‌تواند به مسئولان وزارت علوم و دانشگاهها در راستای اجرایی کردن سند آمایش یاری کند، کاربردی محسوب می‌شود. در پژوهش کیفی، داده‌ها به صورت نظام‌مند بررسی و تحلیل می‌شوند. با توجه به ماهیت اکتشافی تحقیق حاضر، برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش تحلیل مضمون استفاده و مضامین پایه‌ای، سازمان‌دهنده و فراگیر استخراج شد. جامعه آماری پژوهش (متن مورد تحلیل) شامل تمامی بیانات امام خامنه‌ای در زمینه موضوع پژوهش از سال ۱۳۶۸ تا خرداد ۱۴۰۳ به صورت تمام‌شمار است. بدین منظور، با مراجعه به پایگاه اطلاع‌رسانی مقام معظم رهبری، متون و محتوای مرتبط با موضوع تحقیق در بیانات ایشان در مقام ولی فقیه از سال ۱۳۶۸ تا ۱۴۰۳/۳/۳۱ مورد مطالعه و تحلیل مضمون قرار گرفت. ابتدا متون مورد نظر از متن بیانات امام خامنه‌ای استخراج شد و سپس با روندی مشخص، شبکه مضمونها به صورت سلسله‌مراتبی، با عناوین ۱. مضامین پایه‌ای، ۲. مضامین سازمان‌دهنده و

۳. مضامین فراگیر، از محتوای بیانات ایشان استخراج شد. در نهایت، داده‌ها تحلیل و الگوی حاصل از یافته‌های تحقیق طراحی شد.

برای سنجش روایی تحقیق و به منظور اعتبارسنجی یافته‌ها، علاوه بر اینکه با مطالعه مبانی نظری، پیشینه و اهداف تحقیق، مضمونهای پایه، سازمان‌دهنده و فراگیر از متن بیانات مقام معظم رهبری انتخاب شدند؛ قبل از شناسه‌گذاری، داده‌ها به طور مستمر بازبینی و برای اطمینان از صحت تحلیلها، مضمونهای نهایی به سه نفر از خبرگانی که با نظرات مقام معظم رهبری آشنایی خوبی داشتند، ارائه و تأیید شدند و بر اساس نتایج حاصل، الگوی مد نظر طراحی و به سؤال پژوهش پاسخ داده شد.

سؤال پژوهش: کیفیت آمایش آموزش عالی از منظر امام خامنه‌ای چگونه است؟

ج) یافته‌های پژوهش

۱. شناسه‌گذاری تفسیری و جمع‌بندی مضمونها

بر اساس یافته‌های تحقیق، مضامین پایه (داده‌های) مستخرج از بیانات امام خامنه‌ای در ارتباط با موضوع پژوهش، با فراوانی ۷۴ کد به دست آمد. با تحلیل و مرور مضمونهای پایه و طبقه‌بندی آنها، مضمونهای سازمان‌دهنده و سپس با تحلیل و مرور مضمونهای سازمان‌دهنده، مضمونهای فراگیر به دست آمد که در جدول ۲ مشاهده می‌شود.

جدول ۲: شبکه مضامین پایه، سازمان‌دهنده و فراگیر

کد	مضامین فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه (تحلیل متن)
۱	آمایش آموزش عالی ^۱		
۲	بهینه‌سازی عملکرد و ساختار نظام آموزشی و تحقیقاتی کشور ^۲	بهینه‌سازی ساختار و عملکرد آموزش عالی	مأموریت‌گرایی در آموزش عالی
۳	لزوم تبعیت دانشگاه و وزارت از شورای تحول ^۳		

۱. وزارت علوم باید آمایش سرزمینی‌ای را داشته باشد برای خودش تا بداند که در کجا، دانشگاه چه چیزی لازم دارد. (۱۳۹۴/۸/۲۰)

۲. بهینه‌سازی عملکرد و ساختار نظام آموزشی و تحقیقاتی کشور به منظور دستیابی به اهداف سند چشم‌انداز و شکوفایی علمی. (۱۳۹۳/۶/۲۹)

۳. یکی از مصادیق این حمایت، تبعیت دانشگاه و وزارت از مصوبات شورای تحول است. (۱۳۹۴/۴/۱۳)

تبیین و تحلیل کیفیت آمایش آموزش عالی ... ۱۱۷

	تناسب رشته‌های علمی با نیازها	۴	ایجاد توازن بین رشته‌های علمی ^۱
		۵	ایجاد تناسب بین رشته‌های تحصیلی با نیاز کشور ^۲
	مأموریت محور کردن دانشگاهها برای تحقق نقشه جامع علمی کشور	۶	عملیاتی کردن نقشه جامع علمی کشور ^۳
		۷	گفتمان سازی برای عملیاتی کردن نقشه جامع علمی کشور ^۴
		۸	تحقق کامل نقشه جامع علمی برای دانشگاه ^۵
		۹	تعیین سهم و مسئولیت دانشگاهها در نقشه جامع علمی ^۶
		۱۰	پژوهش محور بودن دانشگاه ^۷
		۱۱	تأکید بر تحقیق و پژوهش در مراکز علمی ^۸
		۱۲	افزایش بودجه تحقیق و پژوهش ^۹
پژوهش محوری هدفدار و نیاز محور نیاز محور با رویکرد حل مسئله	پژوهش محور بودن دانشگاهها	۱۳	مصرف درست و برنامه ریزی شده بودجه پژوهش ^{۱۰}
		۱۴	مدیریت پژوهش محور در دانشگاهها ^{۱۱}

۱. مسئله بعدی، نامتوازن شدن رشته‌های دانشگاهی است. عوارض این عدم توازن را بایستی دستگاههای دانشگاهی حتماً جبران کنند و درست کنند. (۱۳۹۷/۳/۲۰)
۲. متناسب سازی سطوح و رشته‌های تحصیلی با نقشه جامع علمی کشور و نیازهای تولید و اشتغال. (۱۳۹۳/۶/۲۹)
۳. نقشه جامع علمی باید عملیاتی بشود. (۱۳۹۴/۴/۱۳)
۴. مسائل مربوط به نقشه جامع علمی کشور باید تبدیل بشود به یک گفتمان و به صورت جدی اجرا بشود. (۱۳۹۴/۴/۱۳)
۵. مسئله بعدی که در دانشگاه مورد توجه قرار می گیرد، تحقق نقشه جامع علمی کشور است. (۱۳۹۷/۳/۲۰)
۶. برای دانشگاههای گوناگون کشور بر اساس مزیتها، مسئولیت و سهم نسبت به مجموعه، نقشه جامع علمی تعیین بشود. (۱۳۹۳/۴/۱۱)
۷. خود دانشگاهها باید پژوهش محور بشوند. (۱۳۹۴/۸/۲۰)
۸. پژوهش اولاً مورد اهتمام قرار بگیرد... آن کسانی که دانشگاهها، مراکز تحقیقی، مرکز علمی را می خواهند از علم و از تحقیق و پژوهش دور کنند، برای دشمن کار می کنند. (۸۵/۳/۱۴)
۹. افزایش بودجه تحقیق و پژوهش به حداقل ۴ درصد تولید ناخالص داخلی تا پایان سال ۱۴۰۴. (۱۳۹۳/۶/۲۹)
۱۰. منابع مالی پژوهش؛ باید درست صرف بشود. (۱۳۹۴/۴/۱۳)
۱۱. بخشهای گوناگون مدیریتی خصوصی و دولتی احتیاج به تحقیقات دانشگاهی دارند؛ [باید] در همه جا این کار انجام بگیرد. (۱۳۹۴/۸/۲۰)

اولویت گذاری و هدفمندسازی پژوهشها	اولویت گذاری و هدفمندسازی پژوهشها	۱۵	هدفمندسازی تحقیقات دانشگاهی ^۱
		۱۶	اولویت گذاری فعالیتهای علمی ^۲
		۱۷	پرهیز از مقاله محوری بی هدف ^۳
	فعالتهای علمی مسئله محور	۱۸	فعالتهای جامعه علمی مسئله محور باشد ^۴
		۱۹	درگیر شدن دانشگاه با مسائل و چالشهای کشور ^۵
		۲۰	حل عالمانه مسائل کشور ^۶
		۲۱	لزوم مسئله یابی و حل مسئله در دانشگاهها ^۷
	فعالتهای علمی نیازمحور	۲۲	نیازسنجی علمی و رفع نیازها ^۸
		۲۳	تبیین نیازهای پژوهشی کشور به نخبگان ^۹
		۲۴	پژوهشهای نیازمحور ^{۱۰}
ارتقای کیفیت علمی و اصلاح شاخصهای ارزیابی	ارتقای کیفیت علمی دانشگاهها	۲۵	تأکید بر کیفیت در دانشگاهها ^{۱۱}
		۲۶	تأکید بر کیفیت مقالات ^{۱۲}
		۲۷	منجر شدن مقاله ها به ثبت ابداع ^{۱۳}

۱. اقدام دیگر، هدفمند کردن تحقیقات است. (۱۳۹۷/۳/۲۰)
۲. تعیین اولویتهای آموزش و پژوهش با توجه به مزیتها، ظرفیتهای و نیازهای کشور. (۱۳۹۳/۶/۲۹)
۳. مقالاتی باید تولید بشود که هدفمند باشد. (۱۳۹۷/۳/۲۰)
۴. جامعه علمی کشور... باید به مسائل کشور فکر کنند، مسئله محور کار کنند. (۱۴۰۰/۸/۲۶)
۵. درگیر شدن دانشگاه با مسائل کشور و چالشهای کشور. (۱۳۹۷/۳/۲۰)
۶. مشکلات بایستی عالمانه حل بشود. (۱۳۹۷/۳/۲۰)
۷. دانشگاه هم می تواند در مسئله یابی، هم در حل مسائل کمک کند. (۱۳۹۷/۳/۲۰)
۸. باید نیازسنجی کنید برای آینده و برای امروز (۱۳۹۴/۸/۲۰). نیازهای خودمان را تشخیص بدهیم، دنبال برطرف کردن نقطه نیاز حرکت بکنیم (۱۴۰۲/۸/۲۸)
۹. این نیازها هم برای نخبگان تبیین بشود؛ خیلی از نخبگان ممکن است نیازهای کشور را آنچنان که هست ندانند. (۱۳۹۶/۷/۲۶)
۱۰. پژوهش را تابع نیاز خودمان قرار بدهیم (۱۳۸۸/۶/۸). فعالیت علمی کشور، ناظر به نیازهای کشور باشد. (۱۱/۴/۱۳۹۳)
۱۱. مسئله، بالا بردن کیفیت در دانشگاهها است. (۱۳۹۲/۵/۱۵)
۱۲. آنچه مهم است کیفیت مقالات است. (۱۳۹۶/۷/۲۶)
۱۳. اولاً بایستی مقاله ها به ثبت ابداع بینجامد. (۱۳۹۳/۷/۳۰)

تبیین و تحلیل کیفیت آمایش آموزش عالی ... ۱۱۹

۲۸	اصلاح شاخص ارزیابی نخبگان از مقاله محوری به مسئله محوری ^۱	تغییر شاخصهای ارزیابی از مقاله محوری به مسئله محوری
۲۹	توسعه علوم پایه و تحقیقات بنیادی ^۲	توسعه علوم در گام دوم انقلاب علم نافع و مهارت محور
۳۰	توسعه علوم انسانی ^۳	
۳۱	توسعه علم و پژوهش در گام دوم انقلاب ^۴	
۳۲	علم نافع و کاربردی ^۵	
۳۳	تفکیک بین علم نافع و غیر نافع ^۶	
۳۴	آموزش مهارت های زندگی و سبک زندگی اسلامی ^۷	
۳۵	آموزش های فنی و حرفه ای ^۸	
۳۶	داشتن افق دید وسیع ^۹	داشتن افق علمی وسیع و تمدن ساز
۳۷	آرمانگرایی علمی ^{۱۰}	
۳۸	پیشرفت در مسیر علم نافع در افق تمدن نوین اسلامی ^{۱۱}	
۳۹	آزادفکری و اندیشمندی در تولید علم ^{۱۲}	مدیریت جهادی برای جهش و جهاد علمی تمدن ساز

۱. شاخص ارزیابی استاد و نخبه و غیره غالباً مقالات است؛ این درست نیست... شاخصها را حلّ مسئله قرار بدهید. (۱۴۰۱/۷/۲۷)
۲. توسعه علوم پایه و تحقیقات بنیادی. (۱۳۹۳/۶/۲۹)
۳. در زمینه علوم انسانی عقیم. (۱۳۹۴/۴/۱۳)
۴. اکنون به شما فرزندان عزیزم در مورد چند سرفصل اساسی توصیه هایی می کنم. این سرفصلها عبارتند از: علم و پژوهش... (۱۳۹۷/۱۱/۲۲)
۵. دنبال علمی باشیم که برای کشور لازم و نافع است (۱۳۹۴/۸/۲۰)
۶. تفکیک بین علم نافع و علم لاینفع... (۱۴۰۱/۲/۲۱)
۷. یک بخش از وقت به آموزش و مهارتها صرف بشود ... سبک زندگی اسلامی... (۱۴۰۱/۲/۲۱)
۸. بنده چقدر در دورانه های گذشته راجع به آموزش های فنی و حرفه ای سفارش کردم. (۱۴۰۲/۲/۱۲)
۹. یکی از وظایف دانیان و خردمندان و نخبگان یک کشور، نگاه به آینده است (۱۳۹۵/۳/۲۹)
۱۰. آرمان گرایی در علم، یعنی در زمینه مسائل علمی باید دنبال قله بود. (۱۳۹۱/۵/۱۶)
۱۱. یکی از پایه های مهم هر تمدنی، علم است. علم نافع... اگر چنانچه چشم شما به عنوان نخبه به این افق باشد، قهرأ حرکت علمی شما جهت درست خواهد داشت. (۱۴۰۰/۸/۲۶)
۱۲. «آزادفکری و تولید علم... دانایی، فقط علم آموختن نیست؛ دانایی به اندیشمندی هم ارتباط پیدا می کند». (۱۳۸۴/۰۲/۱۹)

۱۲۰ ♦ فصلنامه علمی فرهنگ در دانشگاه اسلامی، شماره ۵۲

		۴۰	نواندیشی علمی ^۱
		۴۱	نفی علم ترجمه‌ای محض ^۲
		۴۲	تولید علم، نوآوری و نظریه‌پردازی ^۳
		۴۳	ابتکار، خلاقیت و نوآوری در تولید علم ^۴
		۴۴	نوآوری در علوم انسانی ^۵
	مدیریت جهادی برای جهش علمی	۴۵	تأکید جدی بر جهش علمی ^۶
		۴۶	لزوم خیزش علمی ^۷
		۴۷	نهادسازی و جریان‌سازی برای خلاقیت و خیزش علمی ^۸
		۴۸	تأکید بر مجاهدت علمی ^۹
		۴۹	مدیریت جهادی در عرصه علم ^{۱۰}
	برنامه‌ریزی و تمرکز بر تولید علم در چشم‌انداز تمدنی	۵۰	تمرکز بر علم تمدن‌ساز در دانشگاهها ^{۱۱}
		۵۱	لزوم سپردن دانشگاه به مسئولان متعهد ^{۱۲}
		۵۲	آینده‌نگری و تعیین چشم‌انداز علمی ^{۱۳}

۱. یکی از وظایف مهم دانشگاهها عبارت است از نواندیشی علمی. (۱۳۷۹/۱۲/۹)
۲. علم ترجمه‌ای محض خوب نیست؛ مگر به عنوان یک وسیله. ما نباید دچار ترجمه شویم... بنده میگویم ما به عنوان یک ملت با استعداد، باید علم‌آفرینی کنیم و می‌توانیم. (۸۲/۲/۲۲)
۳. تولید علم و توسعه نوآوری و نظریه‌پردازی. (۱۳۹۳/۶/۲۹)
۴. باید خلاق باشید، باید تولید کنید علم را (۱۳۹۲/۵/۱۵). آنچه شما به دست آورده‌اید بر اثر ابتکار به دست آورده‌اید. (۱۴۰۲/۸/۲۸)
۵. ما در زمینه علوم انسانی احتیاج به تحقیق و نوآوری داریم. (۱۳۸۲/۸/۸)
۶. ما برای ورود به یک فصل تازه‌ای از تحرک علمی باید خودمان را آماده کنیم. (۱۴۰۲/۷/۲۵)
۷. نخبگان کشور، امروز احتیاج دارند به یک حرکت جدید، به یک خیز جدید. (۱۴۰۳/۳/۲۶) (۱۴۰۲/۷/۲۵)
۸. نهادسازی باید بشود، جریان‌سازی باید به وجود بیاید. (۱۴۰۳/۳/۲۶)
۹. از لحاظ علمی... خیلی باید مجاهدت کرد. (۱۳۹۳/۴/۱۱)
۱۰. اینجا آن مدیریت جهادی که ما عرض کردیم، معنا پیدا می‌کند. (۱۱/۴/۱۳۹۳)
۱۱. نقش‌آفرینی دانشگاه لازم است... برای ایجاد تمدن نوین اسلامی... همه کارها را بر این اساس باید قرار بدهید. (۱۳۹۴/۸/۲۰)
۱۲. دانشگاه در اختیار کسانی قرار نگیرد که پیشرفت علمی را به هیچ می‌انگارند. (۱۱/۴/۱۳۹۳)
۱۳. این یک آینده ممکن است... ما باید چشم به این افق [بدوزیم]. (۱۴۰۰/۸/۲۶)

تبیین و تحلیل کیفیت آمایش آموزش عالی ... ♦ ۱۲۱

	ارتقا و جهت‌دهی به علوم انسانی بر اساس مبانی فرهنگ توحیدی و تمدن اسلامی	برنامه‌ریزی برای چشم‌انداز علمی تمدن نوین اسلامی ^۱	۵۳
		هدفگذاری علمی مبتنی بر اخلاق و معنویت با رویکرد تمدنی ^۲	۵۴
		لزوم جهت‌دهی به تولید علم و تربیت عالم در دانشگاهها ^۳	۵۵
		تحول در علوم انسانی و ارتقا و جهت‌دهی به آن بر اساس مبانی دینی و انقلاب اسلامی ^۴	۵۶
		تولید علم در علوم انسانی مبتنی بر مبانی اسلامی ^۵	۵۷
		ایمان و فرهنگ توحیدی، مبنای پیشرفت علمی در تمدن اسلامی ^۶	۵۸
کسب مرجعیت علمی در جهان	ارتقای جایگاه علمی کشور	ارتقا جایگاه جهانی کشور در علم و فناوری ^۷	۵۹
		برنامه‌ریزی برای کسب جایگاه اول علمی و فناوری در منطقه ^۸	۶۰
		لزوم داشتن سهم عمده در بنای علمی دنیا ^۹	۶۱

۱. دنبال تمدن نوین اسلامی باشیم... خودمان را آماده کنیم برای آن. (۱۴۰۰/۸/۲۶)

۲. می‌خواهیم علم با اخلاق پیش برود... ما در تمدن اسلامی و در نظام مقدس جمهوری اسلامی که به سمت آن تمدن حرکت می‌کند، این را هدف گرفته‌ایم که دانش را همراه با معنویت پیش ببریم. (۱۳۷۶/۶/۱۹)

۳. [دانشگاه] سه وظیفه اصلی دارد: اول، عالم تربیت کند، دوم، علم تولید کند، سوم، به تربیت عالم و تولید علم جهت بدهد. (۱۴۰۳/۱/۱۹)

۴. تحول و ارتقای علوم انسانی به ویژه تعمیق شناخت معارف دینی و مبانی انقلاب اسلامی. (۱۳۹۳/۶/۲۹)

۵. تولید علم... شامل همه علوم و از جمله علوم انسانی است... ما در زمینه علوم انسانی احتیاج به تحقیق و نوآوری داریم. (۱۳۸۲/۸/۸). علوم انسانی کنونی در کشور بومی نیست، متعلق به ما نیست، ناظر به نیازهای ما نیست، متکی به فلسفه ما نیست، متکی به معارف ما نیست. (۱۳۸۹/۶/۱۴)

۶. بدون مکتب و بدون ایدئولوژی نمی‌توان یک تمدن را به وجود آورد؛ احتیاج به ایمان است. این تمدن دارای علم خواهد بود... (۱۳۹۱/۰۷/۲۳)

۷. ارتقای جایگاه جهانی کشور در علم و فناوری و تبدیل ایران به قطب علمی و فناوری جهان اسلام. (۱۳۹۳/۶/۲۹)

۸. تعیین اولویتها در آموزش و پژوهش با توجه به مزیتها، ظرفیتها و نیازهای کشور و الزامات نیل به جایگاه اول علمی و فناوری در منطقه. (۱۳۹۳/۶/۲۹)

۹. امروز هم باید بتوانیم علم را بسازیم... و در بنای علمی دنیا سهم عمده‌ای داشته باشیم. (۸۸/۳/۱۴)

فتح قله‌های علمی و شکستن مرزهای دانش کنونی در چشم‌انداز تمدنی بسترسازی و هدفگذاری برای کسب مرجعیت علمی در جهان	۶۲	پیشتازی در تولید علوم و کشفیات جدید ^۱
	۶۳	فتح قله‌های علمی و تبدیل ایران به قطب علمی و فناوری ^۲
	۶۴	عبور از مرزهای دانش کنونی ^۳
	۶۵	شکستن مرزهای دانش ^۴
	۶۶	عبور از مرز دانش جهانی در چشم‌انداز تمدن نوین اسلامی ^۵
	۶۷	تبدیل ایران به مرکز ثبت مقالات علمی ^۶
	۶۸	لزوم پیشرفت و خط‌شکنی علمی ^۷
	۶۹	لزوم پیشگامی در علم ^۸
	۷۰	احساس نیاز و توان برای مرجعیت علمی ^۹
	۷۱	زمینه‌سازی برای کسب مرجعیت علمی در جهان ^{۱۰}
	۷۲	هدفگذاری برای کسب مرجعیت علمی در جهان ^{۱۱}
	۷۳	تبدیل ایران به مرجع علمی و فناوری در جهان ^{۱۲}

۱. یعنی بتوانیم خدمات جدید علمی و کشفیات جدید علمی را به دنیا عرضه بکنیم. (۱۴۰۰/۸/۲۶)
۲. ارتقای جایگاه جهانی کشور در علم و فناوری و تبدیل ایران به قطب علمی و فناوری جهان اسلام (۱۳۹۳/۶/۲۹). باید به قله‌ها دست یابیم. (۱۳۹۷/۱۱/۲۲)
۳. باید از مرزهای کنونی دانش در مهم‌ترین رشته‌ها عبور کنیم (۱۳۹۷/۱۱/۲۲)
۴. خط مرز دانش را بشکنیم. (۱۳۸۳/۱۲/۰۵)
۵. از خطوط دانش جهانی و مرز دانش جهانی عبور بکنیم. (۱۴۰۰/۸/۲۶)
۶. تبدیل ایران به مرکز ثبت مقالات علمی و جذب نتایج پژوهشهای محققان. (۱۳۹۳/۶/۲۹)
۷. اگر ملتی نتواند در میدان علم و پیشرفت علمی و خط شکنی علمی پیشرفت کند، کلاش پس معرکه خواهد ماند. (۸۸/۶/۲۹)
۸. ما امروز باید در علم، پیشرو قافله علم دنیا می‌بودیم. (۱۴۰۲/۱۰/۲)
۹. احساس کنیم که «باید» و احساس کنیم که «می‌توانیم»... یقیناً روزی خواهد رسید که شما ببینید مرجعیت علمی... (۱۳۸۷/۹/۲۴)
۱۰. کشور ما... بتواند در دنیا مرجع علمی باشد... مقدمات بایستی طی شود و این مقدمات شروع هم شده. (۱۳۸۷/۹/۲۴)
۱۱. هدف را این قرار بدهید که ملت و کشور شما در یک دوره‌ای، بتواند مرجع علمی و فناوری در همه دنیا باشد (۱۳۸۶/۶/۱۲). هدف هم باید مرجعیت علمی باشد در دنیا. (۱۳۸۷/۹/۲۴)
۱۲. جهاد مستمر علمی با هدف کسب مرجعیت علمی و فناوری در جهان. (۱۳۹۳/۶/۲۹)

تبیین و تحلیل کیفیت آمایش آموزش عالی ... ♦ ۱۲۳

همان‌طور که در جدول ۱ مشاهده می‌شود، پس از تحلیل داده‌ها و طی مراحل کدگذاری، در شبکه مضامین، ۷۳ مضمون پایه، ۱۹ مضمون سازمان‌دهنده و شش مضمون فراگیر از بیانات امام خامنه‌ای استخراج و بر اساس این یافته‌ها، مؤلفه‌های آمایش در نظام آموزش عالی از منظر امام خامنه‌ای مشخص شد. (نمودار ۱)

نمودار ۱: بایسته‌های آمایش آموزش عالی از دیدگاه مقام معظم رهبری (بر اساس یافته‌های تحقیق)

در ادامه، هر یک از مضامین فراگیر، با توجه به مضامین پایه و نقل قولهای مهم از مقام معظم رهبری تبیین می‌شود.

۲. تحلیل و تبیین مضامین فراگیر

مأموریت‌گرایی در آموزش عالی: مقام معظم رهبری با تأکید بر بهینه‌سازی عملکرد و ساختار نظام آموزشی و تحقیقاتی کشور، فرمودند: وزارت علوم باید آمایش سرزمینی داشته باشد تا بداند در کجا، چه چیزی لازم دارد و کدام رشته علمی در کدام دانشگاه و در کدام منطقه کشور دارای اولویت است؛ روی آن سرمایه‌گذاری کنیم و از آنها پاسخ بخواهیم و مطالبه کنیم. ایشان در راستای تحقق طرح آمایش آموزش عالی و نقشه جامع علمی کشور، بر مأموریت‌محور کردن دانشگاهها، تعیین سهم و مسئولیت هر دانشگاه در نقشه جامع علمی، ایجاد توازن بین رشته‌های علمی و ایجاد تناسب بین رشته‌های علمی با نیازهای کشور تأکید کردند. (۱۳۹۴/۴/۱۳، ۱۳۹۴/۸/۲۰، ۱۳۹۴/۸/۲۰، ۱۳۹۳/۶/۲۹، ۱۳۹۳/۷/۳۰، ۱۳۹۳/۴/۱۱، ۱۳۹۷/۳/۲۰، ۱۳۹۴/۸/۲۰، ۱۳۹۴/۴/۱۳، ۱۳۹۳/۶/۲۹، ۱۳۹۷/۳/۲۰)

پژوهش‌محوری هدفدار و نیازمحور با رویکرد حل مسائل کشور: مقام معظم رهبری ضمن تأکید بر تحقیق و پژوهش و مدیریت پژوهش‌محور در دانشگاهها فرمودند، از مقاله‌محوری بی‌هدف پرهیز شود. فعالیتهای جامعه علمی مسئله‌محور باشد؛ نیازسنجی علمی شود و نیازهای پژوهشی کشور برای نخبگان تبیین و دانشگاهها با مسائل و چالشهای کشور آشنا و درگیر شوند؛ پژوهشها و تحقیقات دانشگاهی به صورت هدفمند و بر اساس نیازها و مسائل کشور، اولویت‌گذاری و مسائل کشور به صورت عالمانه حل شود. (۱۳۸۵/۳/۱۴، ۱۳۸۸/۶/۸، ۱۳۹۲/۵/۱۵، ۱۳۹۳/۶/۲۹، ۱۳۹۳/۴/۱۱، ۱۳۹۴/۴/۱۳، ۱۳۹۴/۸/۲۰، ۱۳۹۶/۷/۲۶، ۱۳۹۷/۳/۲۰، ۱۴۰۰/۸/۲۶، ۱۴۰۲/۷/۲۵، ۱۴۰۲/۸/۲۸، ۱۴۰۲/۲/۱۲، ۱۴۰۲/۱/۲۱)

ارتقای کیفیت: مقام معظم رهبری بر ارتقای کیفیت علمی دانشگاهها تأکید و در این راستا، افزایش کیفیت مقالات، اصلاح شاخصهای ارزیابی نخبگان از مقاله‌محوری به مسئله‌محوری، توسعه علم و پژوهش در گام دوم انقلاب، منجر شدن مقاله‌ها به ثبت ابداع را خواستار شدند. (۱۳۹۲/۵/۱۵، ۱۳۹۶/۷/۲۶، ۱۳۹۳/۶/۲۹، ۱۳۹۴/۴/۱۳، ۱۳۹۷/۳/۲۰، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲، ۱۳۹۳/۷/۳۰، ۱۴۰۱/۷/۲۷)

توسعه علوم نافع و کاربردی با رویکرد تمدنی: مقام معظم رهبری فرمودند دانشگاه سه وظیفه اصلی دارد: اول، عالم تربیت کند؛ دوم، علم تولید کند؛ سوم، به تربیت عالم و تولید علم جهت بدهد (۱۴۰۳/۱/۱۹). ایشان بر علم نافع، کاربردی و مهارت‌محور در افق علمی وسیع و تمدن‌ساز در دانشگاهها تأکید فرمودند و در این راستا، آرمانگرایی علمی و

تبیین و تحلیل کیفیت آمایش آموزش عالی ... ۱۲۵

پیشرفت در مسیر علم نافع و تمدن‌ساز، آموزش مهارت‌های زندگی و سبک زندگی اسلامی و آموزش‌های فنی و حرفه‌ای را لازم دانستند. (۱۳۹۴/۸/۲۰، ۱۴۰۲/۲/۱۲، ۱۳۸۵/۱/۱، ۱۴۰۲/۳/۲۱، ۱۳۹۷/۲/۱۹، ۱۴۰۱/۲/۲۱، ۱۴۰۲/۲/۱۲، ۱۳۹۵/۳/۲۹، ۱۳۹۷/۲/۱۹، ۱۳۹۱/۵/۱۶، ۱۴۰۰/۸/۲۶)

مدیریت جهادی برای جهش و جهاد علمی تمدن‌ساز: مقام معظم رهبری بر لزوم تولید علم به صورت جهادی و خیزش و جهش علمی تمدن‌ساز در دانشگاه‌ها تأکید فرمودند و برای تحقق این امر مهم، مدیریت جهادی و برنامه‌ریزی و تمرکز بر تولید علم در چشم‌انداز تمدنی، لزوم سپردن دانشگاه به مسئولان متعهد، آزادفکری، نواندیشی و خلاقیت در تولید علم و نظریه مبتنی بر مبانی اسلامی، نفی علم ترجمه‌ای محض، هدفگذاری علمی مبتنی بر دین، اخلاق و معنویت با رویکرد تمدنی، تعیین چشم‌انداز علمی، ارتقا و جهت‌دهی به علوم انسانی بر اساس مبانی فرهنگ توحیدی و تمدن اسلامی را لازم دانستند. (۱۳۷۸/۳/۱۲، ۱۳۹۳/۴/۱۱، ۱۳۸۱/۱۲/۶، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲، ۱۳۹۲/۵/۶، ۱۳۹۳/۶/۲۹، ۱۳۸۳/۹/۱۱، ۱۳۷۹/۱۲/۹، ۱۳۸۸/۶/۲۹، ۱۳۹۲/۵/۱۵، ۱۳۹۵/۶/۳، ۱۳۹۴/۸/۲۰، ۱۳۹۶/۷/۲۶، ۱۳۸۲/۲/۲۲، ۱۴۰۰/۸/۲۶، ۱۳۸۳/۹/۱۱، ۱۳۹۳/۷/۳۰، ۱۳۸۹/۶/۱۴، ۱۳۹۱/۷/۲۳، ۱۴۰۲/۱/۲۱، ۱۳۹۷/۲/۱۹، ۱۳۹۶/۲/۱۷، ۱۳۹۳/۴/۱۱، ۱۳۹۵/۱۰/۱۳، ۱۴۰۲/۱۰/۲، ۱۳۹۴/۱۰/۸، ۱۴۰۳/۳/۲۶، ۱۴۰۲/۸/۲۸، ۱۴۰۲/۹/۸، ۱۴۰۲/۷/۲۵، ۱۳۹۴/۸/۲۰)

کسب مرجعیت علمی در جهان: مقام معظم رهبری بر لزوم بسترسازی و هدفگذاری آموزش عالی برای کسب مرجعیت علمی در چشم‌انداز تمدنی از طریق ارتقای جایگاه جهانی کشور در علم و فناوری، فتح قله‌های علمی، پیشتازی در تولید علوم و کشفیات جدید، خط‌شکنی علمی و عبور از مرزهای دانش کنونی در جهان در مهم‌ترین رشته‌ها و تبدیل ایران به مرکز ثبت مقالات علمی تأکید کردند و فرمودند، ما باید به آنجا برسیم که اگر کسانی بخواهند به جدیدترین یافته‌های علمی دست پیدا کنند، ناچار بشوند فارسی یاد بگیرند. (۱۳۸۳/۱۲/۵، ۱۳۸۴/۱۰/۲۹، ۱۳۸۴/۲/۱۴، ۱۳۸۵/۷/۱۳، ۱۳۸۶/۶/۱۲، ۱۳۸۷/۹/۲۴، ۱۳۸۸/۳/۱۴، ۱۳۸۸/۶/۲۹، ۱۳۹۲/۷/۱۷، ۱۳۹۳/۶/۲۹، ۱۳۹۱/۵/۱۶، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲، ۱۳۹۷/۳/۲۰، ۱۴۰۰/۸/۲۶، ۱۴۰۲/۱۰/۲)

د) بحث و نتیجه‌گیری

سند بالادستی «ابلاغ سیاست‌های کلی علم و فناوری»، به منظور دستیابی به اهداف سند چشم‌انداز و شکوفایی علمی، به بهینه‌سازی عملکرد و ساختار نظام آموزشی و تحقیقاتی کشور و افزایش سهم علم و فناوری در اقتصاد و درآمد ملی، ازدیاد توان ملی و ارتقای کارآمدی پرداخته است. بر این اساس، سند آمایش سرزمینی آموزش عالی به عنوان نقشه راه آموزش عالی برای ارتقای بهره‌وری، بهبود کیفیت و نظم‌دهی به فعالیتهای آموزش عالی و مأموریت‌گرایی دانشگاه‌ها در سال ۱۳۹۵ توسط شورای عالی انقلاب فرهنگی، تدوین و

تنظیم شد ولی اجرای آن سالهاست با کندی و چالش مواجه است که نارضایتی مقام معظم رهبری را در پی داشت. با عنایت به اهمیت این موضوع و به منظور استفاده از رهنمودهای مقام معظم رهبری، این پژوهش با هدف تبیین و تحلیل کیفیت آمایش آموزش عالی از دیدگاه مقام معظم رهبری انجام شد.

بر اساس یافته‌های پژوهش و به منظور پاسخ به سؤال تحقیق، در شبکه مضامین از متن بیانات امام خامنه‌ای، درباره موضوع پژوهش، ۷۳ مضمون پایه، ۱۹ مضمون سازمان‌دهنده و شش مضمون فراگیر استخراج شد. مضامین فراگیر عبارتند از:

۱. مأموریت‌گرایی در آموزش عالی؛ شامل مضامین سازمان‌دهنده: بهینه‌سازی ساختار و عملکرد آموزش عالی؛ تناسب رشته‌های علمی با نیازها؛ مأموریت‌محور کردن دانشگاهها برای تحقق نقشه جامع علمی کشور.

۲. ارتقای کیفیت علمی دانشگاهها و اصلاح شاخصهای ارزیابی؛ شامل مضامین سازمان‌دهنده: ارتقای کیفیت علمی دانشگاهها؛ تغییر شاخصهای ارزیابی از مقاله‌محوری به مسئله‌محوری.

۳. پژوهش‌محوری هدفدار و نیازمحور با رویکرد حل مسائل کشور؛ شامل مضامین سازمان‌دهنده: پژوهش‌محور بودن دانشگاهها؛ اولویت‌گذاری و هدفمندسازی پژوهشها؛ فعالیتهای علمی مسئله‌محور؛ فعالیتهای علمی نیازمحور.

۴. توسعه علم نافع و مهارت‌محور با افق علمی وسیع و تمدن‌ساز؛ شامل مضامین سازمان‌دهنده: علم نافع و مهارت‌محور؛ داشتن افق علمی وسیع و تمدن‌ساز.

۵. مدیریت جهادی برای جهش و جهاد علمی تمدن‌ساز؛ شامل مضامین سازمان‌دهنده: نواندیشی و خلاقیت در تولید علم و نظریه؛ مدیریت جهادی برای جهش علمی؛ برنامه‌ریزی و تمرکز بر تولید علم در چشم‌انداز تمدنی؛ ارتقا و جهت‌دهی به علوم انسانی بر اساس مبانی فرهنگ توحیدی و تمدن اسلامی.

۶. کسب مرجعیت علمی در جهان؛ شامل مضامین سازمان‌دهنده: ارتقای جایگاه علمی کشور؛ فتح قله‌های علمی و شکستن مرزهای دانش کنونی در چشم‌انداز تمدنی؛ بسترسازی و هدفگذاری برای کسب مرجعیت علمی در جهان.

بر اساس نتایج تحقیق، از منظر امام خامنه‌ای، ساختار و عملکرد نظام آموزش عالی کشور بهینه نیست و نیازمند تحول، آمایش و بهینه‌سازی است. ایشان برای بهینه‌سازی عملکرد آموزش عالی معتقدند، «باید بر اساس نیازسنجی علمی و آمایش سرزمینی آموزش عالی،

تبیین و تحلیل کیفیت آمایش آموزش عالی ... ۱۲۷

مأموریت، سهم و مسئولیت هر دانشگاه در نقشه جامع علمی کشور مشخص، تبیین و مطالبه شود و فعالیتهای علمی دانشگاهها به صورت مأموریت محور انجام شود و کیفیت برنامه ریزی و مأموریت محور کردن دانشگاهها، باید با توجه به جزئیات نقشه جامع علمی کشور مشخص شود» (۱۳۹۴/۸/۲۰)؛ «رشته های علمی باید مورد نیاز کشور باشد و به درد کشور بخورد» (۱۴۰۲/۱/۲۹)؛ «بین رشته های علمی با نیازهای کشور، توازن و تناسب باید باشد و برای این کار باید دید بر اساس آمایش علمی سرزمینی کشور، کدام رشته علمی در کدام دانشگاه و منطقه کشور دارای اولویت است» (۱۳۹۴/۴/۱۳). همچنین در قالب نقشه جامع علمی کشور، بررسی شود که تعداد دانشجویان مورد نیاز برای رشته های اولویت دار و غیر اولویت دار چقدر است؟ (۱۳۹۷/۳/۲۰)

رهبر معظم انقلاب، سه وظیفه اصلی دانشگاه را تربیت عالم، تولید علم و جهت دادن به تربیت عالم و تولید علم دانستند (۱۴۰۳/۱/۱۹). ایشان بر علم نافع، کاربردی و مهارت محور، آموزش مهارتهای زندگی و سبک زندگی اسلامی در افق علمی وسیع و تمدن ساز، تأکید کردند و در راستای ارتقای کیفیت دانشگاهها فرمودند، از مقاله محوری بی هدف پرهیز و پژوهشهای دانشگاهی به صورت نیاز محور و هدفمند، در راستای حل مسائل کشور، اولویت گذاری و اجرا شوند و شاخصهای ارزیابی نخبگان از مقاله محوری به مسئله محوری تغییر یابد. ایشان همچنین نواندیشی و خلاقیت در تولید علم و نظریه مبتنی بر مبانی اسلامی، هدف گذاری علمی مبتنی بر دین، اخلاق و معنویت با رویکرد تمدنی، تعیین چشم انداز علمی، ارتقا و جهت دهی به علوم انسانی بر اساس مبانی فرهنگ توحیدی و تمدن اسلامی را لازم دانستند و فرمودند، از علم ترجمه ای محض در حوزه علوم انسانی، پرهیز و توسعه و کاربرد علوم بر اساس مبانی فرهنگ توحیدی و با رویکرد تمدنی، اصلاح و جهت دهی شود؛ تولید علم و خیزش علمی تمدن ساز به صورت جهادی پیگیری شود؛ به طوری که به عبور از مرزهای دانش کنونی، فتح قله های علمی و کسب مرجعیت علمی در جهان بیانجامد.

برخی از یافته های تحقیق حاضر با نتایج پژوهش بوذری (۱۳۹۵) که در پیشینه پژوهش به آن پرداخته شد، همخوانی دارد. در کنار این نقاط اشتراک، تحقیق حاضر یافته های فراوان دیگری دارد که در راستای نوآوری و دانش افزایی این پژوهش ارزیابی می شود.

پیشنهادهای کاربردی:

- نتایج این پژوهش برای عملیاتی کردن طرح آمایش و بهینه‌سازی ساختار و عملکرد آموزش عالی، مورد توجه و اهتمام مسئولان امر در وزارت عتف و رؤسای دانشگاهها قرار بگیرد.
- نیازهای منطقه‌ای مناطق مختلف کشور، شناسایی و برنامه‌های آموزشی و سرفصل دروس دانشگاهی هر چند سال یک بار بازنگری و به صورت بومی مبتنی بر رفع نیاز آن مناطق تنظیم و تدوین شود.
- آمایش و مأموریت‌محور کردن دانشگاهها به صورت سنجیده و بر اساس نیازسنجی درست و واقعی، به دور از اعمال فشار بر استادان دانشگاهها برای جابه‌جایی و ...، همراه با اقتناع و حفظ عزت و کرامت آنها انجام شود.

پیشنهادهای مدیریتی:

- با عنایت به اینکه رشد نامتوازن رشته‌های آموزش عالی به هدررفت و اتلاف سرمایه مادی و انسانی منجر می‌شود؛ توصیه می‌شود پذیرش و توزیع دانشجو در رشته‌های مختلف بر اساس نیاز جامعه در مناطق مختلف کشور انجام بگیرد.
- آمایش آموزش عالی به گونه‌ای انجام شود که از طریق هم‌افزایی بین دانشگاهها و افزایش بهره‌وری، از ظرفیت مناطق مختلف کشور حداکثر استفاده به عمل آید.
- در راستای پرهیز از تولید نیروی انسانی بیگانه با مسائل محیط واقعی و بر اساس نتایج تحقیق در زمینه نیازمحور و مسئله‌محور بودن پژوهشها برای حل مسائل اجتماعی، در دانشگاهها بستر لازم برای آمیختن مباحث نظری با واقعیتهای میدانی و نیز حمایت از پژوهشهای هدفمند، برای حل مسائل کشور فراهم شود.

پیشنهادهای راهبردی:

- در اجرای طرح آمایش آموزش عالی، بر اساس نیازسنجی علمی، برای توسعه علوم جدیدی که در سالهای آینده مورد نیاز کشور خواهد بود، تمهیدات لازم به عمل آید.
- گفتمان تولید جهش‌گونه علم، تربیت عالم و جهت‌دهی به این دو وظیفه مهم و مورد تأکید رهبری درباره دانشگاهها در چشم‌انداز آرمان تمدن نوین اسلامی، در راهبردها و برنامه‌ها و آیین‌نامه‌های وزارت عتف، پیش‌بینی و تقویت و نهادینه شود.
- در ارزیابی فعالیتهای علمی در رشته‌های علوم انسانی، به جای ارزشگذاری و تخصیص امتیاز بالا به ترجمه متون خارجی که عمدتاً با مبانی و فرهنگ اسلامی

تبیین و تحلیل کیفیت آمایش آموزش عالی ... ♦ ۱۲۹

مغایرت دارند، بر تولید متون علمی و نظریه پردازی مبتنی بر مبانی فکری و فرهنگ اسلامی تأکید و امتیازگذاری شود.

- آیین نامه ارتقا به جای یکسان سازی، بر اساس مأموریت و کارکرد خاص هر دانشگاه تنظیم شود و به جای تأکید بر کمیت مقاله، بر کیفیت و کاربردی بودن مقالات و پژوهشها با رویکرد حل مسئله و رفع نیازهای کشور تأکید شود.

و سرانجام، به عنوان پیشنهاد پژوهشی، توصیه می شود پژوهشگران علاقه مند، هر کدام از مضامین فراگیر این تحقیق را جداگانه و با تفصیل بیشتری مورد مطالعه علمی قرار دهند.

منابع

- آهنگیان، محمدرضا (۱۳۹۱). «آمایش آموزش عالی و سیاستهای توسعه علم و فناوری کشور: تحلیل گسست بر اساس تجربه نگار». *سیاست علم و فناوری*، ۵(۳): ۸۶-۷۳.
- بوذری، سیما (۱۳۹۵). «آمایش آموزش عالی در پهنه جغرافیایی کشور». *پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی*، ۲۲(۲): ۷۵-۴۹.
- پایگاه اطلاع رسانی رهبر انقلاب اسلامی. آرشیو موضوعی بیانات:
<https://farsi.khamenei.ir/speech-topic>
- ثامنی، امیر و اسفندیار زبردست (۱۴۰۲). «آسیب شناسی تحقق پذیر آمایش سرزمین در ایران؛ نمونه موردی: دور چهارم مطالعات آمایش سرزمین». *مجلس و راهبرد*، ۳۰(۱۱۵): ۱۶۸-۱۲۷.
- ثمری، عیسی و غلامرضا گرائی نژاد (۱۳۹۲). «نگاهی به جایگاه مفهومی آمایش آموزش عالی در آمایش سرزمین: راهنمایی برای توسعه دانشگاهی». *آموزش عالی ایران*، ۵(۳): ۱۴۲-۱۱۷.
- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۳). *ابلاغ سیاستهای کلی علم و فناوری* (۱۳۹۳/۶/۲۹).
- دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۹۷). *نقشه جامع علم و فناوری کشور*. تهران: شورای عالی انقلاب فرهنگی.
- سرور، رحیم و محمدعلی خلیجی (۱۴۰۱). «آسیب شناسی برنامه‌های آمایش سرزمین در استان گیلان». *مطالعات جغرافیایی نواحی ساحلی*، ۳(۴): ۲۰-۱.
- عندلیب، علیرضا و شریف مطوف (۱۳۸۸). «توسعه و امنیت در آمایش مناطق مرزی ایران». *باغ نظر*، ۶(۱۲): ۷۶-۵۷.
- فرجی دانا، حسین (۱۳۷۱). «آمایش سرزمین و توسعه فضایی یکپارچه». *تحقیقات اقتصادی*، ۳۱(۴۶): ۲۵-۱.

تبیین و تحلیل کیفیت آمایش آموزش عالی... ♦ ۱۳۱

- قرونه، داود؛ اکبر حیدری تاشه‌کبود و فاطمه ثنائی‌پور (۱۳۹۸). «آسیب‌شناسی آمایش آموزش عالی در ایران؛ اولین گام حکمرانی منطقه‌ای». *رهیافت*، ۲۹(۳): ۴۳-۵۴.
- موسوی، سید جلال (۱۴۰۲). «آنچه از سند آمایش آموزش عالی بر زمین مانده است». <https://farsnews.ir/news/14020303000602>
- وحیدی، پریدخت (۱۳۷۳). «آمایش سرزمین: راهنمایی برای برنامه‌ریزی آموزش عالی». *پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی*، ۲(۳ و ۴): ۱۰۴-۷۵.
- Ahanchian, M.R. (2012). "Higher Education Planning and the Country's Science and Technology Development Policies: A Discontinuity Analysis Based on Empirical Analysis". *Science and Technology Policy*, 5(3): 73-86.
- Andalib, A. & Sh. Matouf (2009). "Development and Security in Planning of Border Areas of Iran". *Bagh-e-Nazar Quarterly*, 6(12): 57-76.
- Bouzari, S. (2016). "Planning of higher education in the geographical area of the country". *Research and Planning in Higher Education*, 22(2): 49-75.
- Faraji Dana, H. (1992). "Land Planning and Integrated Spatial Development". *Quarterly Journal of Economic Research*, 31(46): 1-25.
- Khamenei, S.A. (2014). **Announcement of general science and technology policies** (20.9.2014).
- Mousavi, S.J. (2023). "What remains of the Higher Education Planning Document". <https://farsnews.ir/news/14020303000602>.
- Qaroneh, D.; A. Heidari-Tashekabood & F. Sanaeipour (2019). "Pathology of Higher Education Planning in Iran; The First Step of Regional Governance". *Rahyافت*, 29(3): 43-54.
- Samari, I. & Gh. Gara'inejad (2013). "A look at the conceptual position of higher education planning in land planning: a guide for academic development". *Higher Education of Iran*, 5(3): 117-142.
- Sameni, A. & E. Zebardast (2023). "A Realizable Pathology of Land Planning in Iran, Case Study: The Fourth Round of Land Planning Studies". *Quarterly Journal of Parliament and Strategy*, 30(115): 127-168.

- Sarwar, R. & M.A. Khaliji (2022). “**Pathology of land use planning programs in Gilan Province**”. *Geographical Studies of Coastal Areas*, 3(4): 1-20.
- **Secretariat of the Supreme Council of the Cultural Revolution** (2018). Comprehensive Map of Science and Technology of the Country. Tehran. Publications of the Supreme Council of the Cultural Revolution.
- **The Revolutionary Leader's Information Center**. Thematic archive of leadership statements: <https://farsi.khamenei.ir/speech-topic>.
- Vahidi, P. (1994). “**Land Planning: A Guide to Higher Education Planning**”. *Research and Planning in Higher Education*, 2(3-4): 75-104.

